

A szabadságharc zászlói

Tépett, golyójárta, vérrel áztatott zászlók, a szabadságharc dicsőséges jelvényei tértek vissza másodízben a Szovjetunióból.

Meghatódott lélekkel fogadtuk a hősi csaták résztvevőit, népünk legmagasztosabb eszményének, a szabadságnak jelképeit.

Ezekre a zászlókra esküdtek fel honvéd elődeink:

„Eszküszöm az élő Istenre, hogy hazám alkotmányát s a magyar nemzet függetlenségét életemmel s véremmel megvédeni kész vagyok, nemzeti zászlómat soha el nem hagyom s a magyar minisztériumnak s törvényesen kinevezett előjáróimnak engedelmeskedvén, kötelességemet mindég pontosan és híven teljesíteni fogom.“

Az ő vérük festette sok helyen pirosra. Ezeken keresztül az ő tetteik világítanak elénk, hogy kövessük az utat, amelyeket ők végig küzdöttek az elnyomatás és rab-ság bilincseinek széttörésére.

Ezek a zászlók lengtek győztesen Pákozdnál, Isaszegnél, Komáromnál, Budavár ormain és sok más helyen. Ezek alatt indultak a szabadságharcosok ellenállhatatlan rohamra a többszörös túlerővel szemben. Ezek a zászlók hullottak ki az elesett honvédek görcsös szorítású kezéből s ezeket ragadták fel újra s vitték diadalra az élő bajtársak, olykor népünk jogaiért s az örök eszményért: a szabad emberi életért küzdő olasz, német vagy lengyel legionisták.

Ezek a zászlók arra a korra is emlékeztetnek, amikor csupa elnyomatás volt a magyar nép élete: „szétkergetett megyegyűlés, bebörtönzött, megvakított vértanúk, reánk uszított szomszédos népek, kitörölt betűk, elhallgatott szó, parancsszavak, amik szolgát akartak csinálni belőlünk“.

A zászlók történetének leírása elég nehéz feladat, mert a világosi fegyverletétel után az osztrák államhatalom minden esz-közzel pusztította a szabadságharc emlékeit. Szigorú rendeleteket adtak ki a fegyverletétel után még megmaradt zászlók beszolgáltatására is. Amit így kézbekaparinthat-tak, rögtön elégették. Irodalmi szempontból még a kiegyezés után sem foglalkozott senki ezzel a témával.

1848-as lovassági zászló

Az első felelős magyar minisztérium megalakulása után Batthyány Lajos miniszterelnök követelte első ízben, hogy az alakulatokat haladéktalanul lássák el osztrák helyett magyar zászlókkal.

A szabadságharc hadizászlóira vonatkozó rendelet 1848. július 11-én jelent meg a Közlönyben.

„A miniszterelnök jóváhagyásával a nemzetőrségeknél a gyalogzászlónak a rúdja a nemzeti színekkel festve és fehér szegekkel kiverve, 3.20 méter hosszú.* Felső végén egy lándzsa alakú fehér fémhegy, ennek egyik oldalán a honi címer, a másikon V. F. van bevésve. Lobogója fehér selyem kelméből a szegekkel együtt hossza átmérője 1.80 méter, szélessége a rúdnál 1.30 méter, jobboldalán a magyarországi, balon a megyék címere aránylagos nagyságra festve. Három oldalon lévő szegélye 16 cm széles és nemzeti színekkel háromszögű darabokra osztva körülfestett. Tokja fekete viaszosvászon, reája fehér betűkkel a zászlóalj neve és száma kiírva.

A lovassági zászlónak rúdja 2.30 méter hosszú, egyébiránt olyan mint a gyalogoké, rajta közepében 32 centiméteres vasrudacska futó-karikával. Lobogója fehér selymekelméből a szegéllyel együtt hossza átmérője 74 centiméter, szélessége szintén 74 centiméter. Címerek rajta mint a gyalogos zászlón. Szegélye 8 centiméter széles, mint a gyalogoké festve. Tokja szintén mint a gyalog zászlóé.“

A rendeletet Baldacci Mór, a nemzetőrségi tanács elnöke írta alá. Szükséges itt

* A rendeletben eredetileg használt „láb“ és „hüvelyk“ mérték mai mértékben van kifejezve.

egy rövid visszapillantást vetni az előző korok magyar zászlóira is: A honfoglaló magyarok zászlója vörös volt, rajta hadi-címerként a turulmadár. 1295—1301-ig az árpád-házi királyok alatt piros-fehér a zászló színe. II. Mátyás korában a gyalogság és lovasság három különböző színű zászlót és lobogót viselt.* Színük piros-fehér és zöld volt. Ez a három szín együtt jelent meg azon a zászlón, melyet Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem 1601-ben kapott a törököktől. Mária Terézia 1743-ban elrendelte, hogy a magyar gyalogság fehér selyemzászlóit vörös és zöld lángnyelvekkel szegélyezzék. Ez a díszítés mai napig is megmaradt. Így a 48-as zászlókon is ezt találjuk.

Mai trikolorunk színei először II. Endre király egy 1222-ben szerkesztett diplomájának pecséttartóján tűnik fel.

A középkorban a színeknek szimbolikus jelentősége volt éspedig a vörös: győzelmes erő és diadal; fehér: a győzelmes vezér tisztasága és bölcsesége; zöld: remény.

A zászlók becsülete mindenkor összeforrt a katona egyéni becsületével. A szabadságharcban ez különösképen kifejezésre jutott.

Minden szabadságharcos gyalog- és lovasegységhez szervezet szerint egy zászlóvivőt osztottak be. Magas erkölcsi értékű, erőteljes izomzatú embert. Kitüntetésként jelentett ez a tisztség, magasabb illetménnyel is járt.

Baldacci rendeletének megjelenése után lelkes asszonyok és honleányok láttak hozzá a zászlók elkészítéséhez. A vármegyék és városok is versengtek, hogy alakulataikat mielőbb ellássák zászlókkal. Ritka eset volt az, amidőn maga a kormány adományozott szabványos csapatzászlót.

Az önkéntes felajánlás és a lázas munka következménye lett — amint ezt a most visszakapottaknál is látjuk —, hogy a hivatalos méreteket nem tartották be. Ezenkívül eltérés mutatkozik az ábrák kidolgozásában is. Igaz, hogy erre a rendelet nem tért ki.

Legtöbbször olajjal festett ábrázolatok vannak, de jónéhányan hímeztek is. Láthatunk kék, barna és aranyozott színű mezőbe festett ország- és vármegye-címert. Ezek körül babér, tölgy vagy olajág díszítést. Majdnem mindegyik zászlónak jellegzetessége a színes mezők körül látható barnásszínű rokokó stílusú keretezés. Vannak zászlók, melyek a rúdfelőli részen is lángnyelvekkel vannak díszítve. Több zászló mintás selyemdamaszt-anyaga bizonyítja, hogy készítőjének féltett ruhadarabja vagy értékes terítője volt.

* Lobogó a mai kor értelmezésében zsinórral vonható fel az úgynevezett árbócfára, vagy régi szóval élve, őrfára szemben a zászlóval, amely a zászlórúdra van erősítve. Régi források szerint az látszik valószínűnek, hogy annak idején, a gyalogságinál jóval kisebb méretű lovassági zászlót hívták lobogónak.

Jellegzetes a zászlórudak spirálisan futó piros-fehér-zöld olajfestése és a rajta lévő aranyozott, ezüstözött vagy fából készült lándzsacsúcs. A lovassági zászlórúdon tartóvas és azon futókarika van, amelyhez zsinórral erősítette oda a lovas zászlótartó a zászlócsücskét.

A harci események megindulása után készültek a Máriás zászlók. Kis Jézust a balkarján tartó Mária képét olajjal festették igen szép kivitelben.

1848 április 14-től a függetlenségi nyilatkozat kimondása után az ország címer fölé korona helyett babérkoszorúval övezett kardot festettek vagy himeztek.

Voltak alakulatok, melyeknek két, sőt három zászlójuk volt. Dísz-, hadi- és gyakorlózászló.

Egyes nemzelőrökből szervezett zászlóalj megtartotta régi háromszínű nemzetőrzászlóját is. Így a keszthelyi nemzelőrök zászlója is végig küzdötte a szabadságharcot. Néhány polgári őrhadzászló is lobogott a csaták tűzében.

Ez a sokféle zászló is bizonyítéka annak, hogy az egész magyar nép mennyire magáénak tekintette a szabadságharcot. De beszéljenek a zászlószalagok feliratai az akkori idők szelleméről:

„Testvériség! Egyenlőség! Szabadság!”
 „Hazáért! Szabadságért!”
 „Szent az ügyünk nem rettegünk!”
 „Szebb jövődől a hazának!”
 „Éljünk, haljunk bár, de győzzünk!”
 „Küzdjétek szabadságért!”
 „Föl a hazáért és szabadságért!”
 „Előre! Velünk a szent szabadság Istene!”
 „Szabadság vagy halál!”
 „Ha Isten velünk ki ellenünk?”
 „Védd, hogy megtarthasd!”
 „Vesszen, aki bánt!”
 „A hazáért!”
 „Ne bántsd a magyart!”
 „Itt az idő most vagy soha!”

Beszéljenek a tettek is: — A magyar sereg 1848 október 28-án harmadszor is átkelt a Lajtán és Schwechát felé tartott, ahol Jellachich csapatai álltak. Itt fejlődött ki október 30-án a schwecháti csata.

A harc a honvédsereg jobbszárnyán Mannswört falu mellett kezdődött meg. Guyon őrnagy egy székely és a pesti 2. önkéntes zászlóaljjal meglámadta a falu szélén álló osztrákokat. A közép azonban, amelyik Görgey parancsnoksága alatt a schwecháti országúttól északra fejlődött fel, az ellenséges lovasság és tüzérség közbelépésére meghátrált. A csata a magyar sereg vereségével végződött, de olyan jeleket voltak, amelyek biztositást nyújthattak a jövőre. Görgei: „Előre, nekik az ágyúknak!” kiáltással vitte rohamra zászlóaljait a császári tüzérség ellen. Gózon százados a harc hevében kezébe ragadta a zászlót, azzal előrerohant, földbeszúrta és így ki-

A pesti polgári gránátos őrhadszászlója

A függetlenség kimondása után készült, korona nélküli csapatszászó

A függetlenség kimondása után készült csapatszászó. A korona helyett babérkoszorú és kard

áltott fel: „Ide magyar! Itt a zászló, itt halj meg!”

1848 decemberében az osztrák hadsereg teljes súlyával ránehezedett a magyar csapatokra. A felsődunai sereg jobbszárnyát bekerítéssel fenyegette. Görgői a súlyos helyzetben dandárainak egy részét Magyaróvárra, a másikat Komáromba rendelte vissza azzal a szándékkal, hogy onnan őket a győri sáncokba vezeti. A visszavonulás harcai a zseniális hadvezetést és a még alig szervezett honvédség éledni kezdő erejét bizonyították. Az Erneszt gyalogzászlóalj Nagyszombatnál harc közben elvesztette zászlóját s több mint 100 emberét, de — Görgői szerint — oly nagy érdemeket szerzett a szabadság védelmében, hogy a hazának egy zászlóval adós.

A peredi csata első napján Asbóth ezredes, a II. honvédhadtest parancsnoka, amikor a hadtest zömének támadása elakadt, végig vágta a harcvonalon, egyik zászlóalját a másik után bátorítva, nem egyszer maga ragadta kezébe a zászlót és személyesen állott a támadó oszlop elé.

A zalamegyei 56-os zászlóalj a Királyrév, Zsigárd közötti harcban a vértésekkel szemben válságos helyzetbe került, mert parancsnokuk, Mikovényi százados cserbenhagyta őket. A vértések parancsnoka mielőtt a zászlóalj megrohanta volna, megadásra szólította fel őket. Egyik főhadnagy már-már hajlott erre, mikor Jámbor Ferenc őrmester dörgő hangon kiáltotta: „Zalamegyeiek! Oda ne adjátok, meg ne gyalázzátok a kápolnai zászlót!” Az erőteljes hang lelket öntött az emberekbe s elkeseredett közelharc fejlődött ki, amelyet végül is a vértések kartács-tüze döntött el. Szekeres József hadnagy egy kis csoporttal igyekezett a zászlót megmenteni. Embereit a zászló körül tömörítette, ezzel lehetővé tette, hogy Horváth őrmester azzal a Dudvák partjára rohanjon. Itt a vértések utolérték és ki akarták tépni kezéből. Horváth: „inkább meghalok, de az én kezemből ki nem vesztitek a zászlót” kiáltással a megáradt Dudvák vizébe vetette magát. Lejjebb mentették

ki őt is, a zászlót is bajtársai a víz sodrából. Közben érkezett meg a Bocskay zászlóalj s ellenállhatatlan rohammal szétverte a vértéseket.

1849 május 21. Budavár ostroma. A magyar csapatok csendben foglalták el kétszenléti állásaikat, várva a rohamjelre. Megkezdődött a harc sok véráldozatot követelve, de a végső célt elérték. Budavára újra magyar kézbe került. A Bécsi kapunál a 3. zászlóalj embere tüzte ki a Schwarzenbergeknél szolgált zászlóaljának zászlóját. Másik helyen Máriássy ezredes, Hernády hadbíró tűzött ki egy-egy magyar zászlót halált megvető hősiességgel ellenséges golyózápor közepette. „Hozzátok azt a zászlót fiúk gyorsan ide a vár fokára, hadd lássa Pest nemzetünk színeit a bevett vár ormairól lobogni!” kiáltott Hernády katonáinak.

A tápióbicskei csatában a válságos helyzetben Szikszay Lajos, a 3. zászlóalj hadnagyja kiragadta a 9. zászlóalj zászlótartójának kezéből a zászlót s: „Utánam fiúk!” kiáltással rohamozta meg a horvát csapatokat. A 3. zászlóalj rohamra döntött s megfutamította az ellenséget. A csata után a 9. zászlóalj zászlótartója 15–20 honvéd és egy tiszt kíséretében megjelent a 3. zászlóaljnál, hogy zászlóját visszakérje. Szikszay szóltanul adta át. Ez az esemény a két zászlóalj között villongást idézett elő. Végül is Damjanichnak kellett békéltetőleg közbelépni. Történelmi tény, hogy a 9. zászlóalj csak úgy ment bele a békekötésbe, hogy ha zászlótartóját haditörvényszék elé állítják s ellene a legszigorúbb ítéletet hozzák. A szegény zászlótartót, aki egyébként zászlóaljának egyik legvitézesebb katonája volt, haditörvényszéki ítélet alapján 1849 április 6-án Kókánál agyonlőtték. Ezt a tragikus eseményt érthetővé teszik azok a szigorú rendelkezések és hagyományok, amelyeket egykorú szabályzatokból vagy leírásokból olvashatunk. „A zászló a katonaszezsége és annak a bizalomnak záloga, mellyel az állam harcosait megajándékozta. Döntő és válságos pillanatokban a gyülekezés jele,

1848 előtti magyar lobogó

mely alatt győznünk vagy halnunk kell. A zászló védelme ezért minden harcos leg-szentebb kötelessége, azzal a csapat dicső-sége elválaszthatatlan egységet képez.“

Régi katonai szokás volt, hogy csata előtt a lovas zászlótartók sarkantyúit ün-nepélyesen leoldották. A zászló visszafelé nem mehetett. „Azzal csak győzni vagy meg-halni lehetett.“

„Ha az egyik kezedet meglövik, amellyel a zászlót tartod, átveszed a másikba, ha ezen is seb, vagy lövés esik, a szádba veszed, ha pedig látod, hogy az ellenség hatalmat vesz rajtatok és a zászlót tovább meg nem tarthatod és oltalmazhatod, akkor magadat belé takarod és magadhoz szorítod s így halsz meg.“*

Több zászlótartó részesült vitézségéért magas kitüntetésben, előléptetésben, vagy pénzjutalomban. Olyan esetben, midőn az egész csapat kimagasló haditettét vitt vég-hez, zászlóját díszítették érdemrenddel.

A 64. honvéd zászlóalj fehér selyem csapatzászlóját is az osztrák ostromló sereg felett az ácsi ütközetben kivívott győzelmé-nek jutalmaként a III. osztályú érdemrend díszíti. 1849. augusztus 8-án kelt zászlóalj-parancs így emlékezik meg:

„Már több ízben, valamint ez alkalom-mal tanusított vitéz és hazafiúi magatartá-sáért ugyanezen zászlóaljnak zászlója Klapka tábornok által feldíszített.“

Az 1849 évi 42. számú Közlönyben ol-vashatjuk:

„A 19. serezed 3. zászlóalja Cibakházá-nál folyó hó 24-én az ellenséges ágyú, gya-log golyók zápora közt a Tiszán átvezető hidat ostromolván és a már elfogott őrna-gyukat kiszabadítván, ezen hősie tettért,

* Az egykorú szöveg nehezen érthető, ezért mai nyelvezetre van átirva.

miután a kitüntetés összes legénységet egy-től egyig illeti, a honvédelmi bizottmány e hó 27-én kiadott rendelete következtében, zászlójuk a III. rendű érdem díszjellel ékesített.“

Megemlékezem a bécsi légió zászlójáról, mely a most hazatértek között van. Piros-fehér-zöld nagyméretű zászló „Szabadság! Egyenlőség! Testvériség“ WIENER LÉ-GION für UNGARN“ felírással, továbbá a magyarországi olasz légió zászlójáról. Szé-lein piros-fehér-zöld szalag és rojtszegély van. Egyik oldalán fehér selyem alapon a magyar és olasz korona nélküli címer-paizs babérkoszorúval övezve. Másik oldalán ba-bérkoszorúban magyar és olasz nyelvű fel-irat: „Éljen a magyar—olasz Unio! Éljen a szabadság“. A zászló eredetije a Monti della Corte család nigolinei házában van. A többi légiós zászló (lengyel, tiroli vadász, német) sorsa jelenleg még ismeretlen.

Arad, Temesvár. A szabadság fénylő csillaga elhalványul. A többszörös túlerőben a szabadságharc katonai ereje megtörik.

1849 augusztus 13. Világos.

A magyar sereg az orosz csapatok előtt teszi le fegyverét, adja át zászlóit. Néhány darabot, részekre vágva rejtettek el a szét-széledő honvédek. Erekyeként őrizték s szállt apáról-fiúra. Többet az utódok mú-zeumoknak szolgáltatnak be, így a Hadi-múzeumnak is. Fekete keretben fekszik az egyik itt előttem, eredeti levéllel.

„Az idemellékelt foszlány, — maradvá-nya az 1848/49-i forradalombeli 16. huszár-ezred alezredesi 2. század zászlójának, — mit a világosi fegyverletétel előtt téptünk össze, s mit onnét magammal hozván, mint becses ereklyét megtartottam. Derekegyház (Csongrád megye) 1871. ápril 23-án Wal-ther Imre a fentebb említett huszárezred volt őrmestere.“

Egy másik felirata:

„Az 1848/49-i szabadságharc gyászos befejezésénél a világosi fegyverletétel alkal-mával kegyeletes emlékül eltépett honvéd zászlók egyikéből Vinnai Mihály honvéd gyalogosnak jutott zászló-foszlány.“

Befejezésül felsorolom a Szovjetunió ál-tal visszaadott 203 darab történelmi zász-lók között levő kereken 70 darab szabadság-harc korabelit.

Gyalogsági csapatzászló Görgei és Bem hadtestéből: 38 darab.

Lovassági csapatzászló Görgei és Bem hadtestéből: 23 darab.

Nemzetőri zászló: 5 darab.

Polgári őrhad zászló: 2 darab.

Bécsi légió zászlója: 1 darab.

48-as honvéd segélyegyleti zászló: 1 darab.

A Szovjetunióból visszatért zászlók örökre jelképezni fogják, hogy a szabadság soha nem hal meg, a szabadság mindent túlél.